

**Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра логопедії та спеціальних методик**

Дипломна робота магістра

на тему: **ФОРМУВАННЯ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ
МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ПОМІРНОГО
СТУПЕНЯ**

Виконала: студентка 2 курсу

Групи KorLb1-M17z

спеціальності 016 Спеціальна освіта. за
освітньою програмою "Логопедія.
Спеціальна психологія"

Зайченко Юлії Вікторівни

Керівник: Лісова Л.І.

кандидат педагогічних наук

Рецензент:

Кам'янець-Подільський

2018 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ УСНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.....	7
1.1. Науково-теоретична сутність поняття "мовлення"	7
1.2. Науково-теоретичні відомості про формування зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з типовим розвитком.....	15
1.3. Особливості формування мовлення у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями.....	23
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.....	30
2.1. Методики дослідження зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями.....	30
2.2. Аналіз результатів дослідження.....	35
РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.....	50
3.1. Корекція зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями.....	50
3.2. Аналіз результатів дослідження	66
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75
ДОДАТКИ.....	80

ВСТУП

Актуальність проблеми дослідження:Ця тема важлива тому, що наш час збільшується кількість дітей з інтелектуальними порушеннями. Тому, повсякчас в логопедичній практиці зростає кількість дітей саме з інтелектуальними порушеннями та логопедичними вадами різної нозології та ступеня важкості. Саме тому, очевидним є те, що сучасна наука потребує удосконалення традиційних прийомів та методів роботи з такими дітьми, та пошуку більш ефективних науково-обгрунтованих шляхів розвитку зв'язного мовлення у дітей з інтелектуальними порушеннями, що потребують диференційованого підходу до вирішення цього питання.

Проблематику зв'язного мовлення у дітей з інтелектуальними порушеннями у науковій літературі висвітлює багато науковців А. Богущ, Л. Виготський, М. Жинкін, І. Зимня, О. Леонтьєв. Крім того, дослідженням дітей з порушенням дошкільного віку займалися В. Ястребова, Г. Чиркіна, М. Жукова, О. Мастюкова, Т. Туманова, Т. Філічева. Вони, приділили значну увагу тому, що порушення зв'язного мовлення може трактуватися з логопедичній роботі, як загальне недорозвинення мовлення.

Окрім цього, дослідженнями мовлення у дітей з розумової відсталістю займалася С. Миронова. Вона у свої книзі "Розвиток мовлення дошкільнят на логопедичних заняттях" у розділ "Навчання дітей складанню оповідань" розкриває утримання і методи роботи з розвитку словникового запасу

Дослідження М. Гнезділова і Л. Занкова показали, що кількість слів у розповідях по серії сюжетних малюнківу дітей з інтелектуальними порушеннями у 2,5 рази більше, ніж в оповіданнях на задану тему. Автори пояснюють це тим, що серія картинок визначає послідовність зображених подій та їх динаміку. Вони зазначали, що набагато легше, ніж самостійна розповідь здійснюється переказ. Він не припускає самостійного створення сюжету. Велику роль при переказі грає запам'ятовування змісту тексту. Але діти часто додають події, деталі, які були відсутні в оповіданні

На даний час зв'язне мовлення дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку є вже всесторонньо дослідженим, та проблематика даної теми повністю розкрита багатьма вченими. З іншої точки зору, молодший шкільний вік ще не достатньо розкритий та не всі причини та методи корекційного впливу дослідженні.

Тому, нами обрана тема дослідження: **"Формування зв'язного мовлення у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня"**.

Мета дослідження – дослідити та визначити зміст та методи формування зв'язного мовлення у молодшими школярами з порушеннями інтелектуального розвитку.

Для досягнення поставленої мети визначенні такі **завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми формування зв'язного мовлення у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.
2. Дослідити стан проблеми в практиці;
3. Провести констатувальний експеримент дослідження рівня сформованості зв'язного мовлення у молодших школярів з порушеннями інтелектуальної сфери.
4. Формувальний експеримент – розробити та перевірити методіку корекційної роботи з дітьми молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями.

Об'єкт дослідження – процеси формування зв'язного мовлення у молодшими школярами з порушеннями інтелектуального розвитку.

Предмет дослідження – зміст і методи формування зв'язного мовлення у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.

Для досягнення поставленої мети, розв'язання завдань використано такі **методи дослідження**:

- **теоретичні** – системний аналіз педагогічної і навчально-методичної літератури з проблеми дослідження (уточнення понятійного апарату, розкриття змісту вмінь і закономірностей їх формування);

- **емпіричні** – науково-педагогічні спостереження, бесіди з молодшими школярами з інтелектуальними порушеннями і вчителями, вивчення передового досвіду вчителів, констатувальний та формувальний експеримент (апробація запропонованої методики для діагностики та корекції зв'язного мовлення у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями);

- **статистичні** – кількісний та якісний аналіз результатів експериментального дослідження.

Теоретичне значення: матеріали дослідження доповнюють теорію та практику корекційної педагогіки відомостями про особливості методики для діагностики та корекції зв'язного мовлення у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що: результати дослідження можуть бути використані вчителями допоміжних шкіл, інтегрованого та інклюзивного навчання, зокрема та вчителями шкіл в яких навчаються учні з порушеннями інтелектуального розвитку.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилась на базі КЗ «Смілянська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат I-II ступенів Черкаської обласної ради» та Смілянської загальноосвітньої школи I-III ступенів №4, удослідженні брало участь 60 дітей (30 учнів з типовим розвитком та 30 учнів з порушенням інтелектуального розвитку помірного ступеня).

Апробація результатів дослідження. Матеріали роботи висвітлені на звітній науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Основні теоретичні положення відображені в одноосібній публікації "Особливості усного зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями".

Структура дипломної роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (76 – найменування) додатків; у роботі вміщено 4 таблиці.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів проведеного теоретичного та експериментального дослідження дали змогу сформулювати наступні висновки:

1. За результатами аналізу наукової літератури визначено, що зв'язне мовлення являє собою багатоаспектну проблему, та є предметом вивчення у психології, лінгвістиці, психолінгвістиці, соціальній психології. У літературі часто робиться акцент на тому, щоб мовлення це нерозривна система слів у визначеній послідовності, яка утворює пов'язанні між собою словосполучення або речення. Разом з тим у психологічній і психолінгвістичній літературі зв'язне мовлення розуміється як монологічне або контекстне мовлення. А, мова, розуміється, як складний вид мовного спілкування та особливий вид мовно-мисленнєвої діяльності, що має більш складну будову, ніж діалогічна мова.

2. Аналіз змісту науково-методичної літератури дозволив визначити, що існує велика кількість методик для діагностики та корекції рівня розвитку зв'язного мовлення. Але для того щоб проводити діагностичну чи корекційну роботу з дітьми молодшого шкільного віку необхідно пристосовувати її до особливостей дітей.

3. Також було встановлено, що мовлення молодших школярів з типовим рівнем розвитку суттєво відрізняється від мовлення молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку. Тому що у дітей з порушеним інтелектуальним розвитком не всі функції мовного аналізу та синтезу є сформованими, більшість мовно-мисленнєвих функцій у школярів не є достатньо розвинутими, щоб функціонувати в повну силу. Це породжує вибіркові порушення в структурі мовного процесу

4. За результатами аналізу науково-теоретичних джерел ми прийшли до висновку, що для діагностики зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуальної сфери використаємо методику

В. Глухова "Формування зв'язного мовлення дітей дошкільного віку з загальним мовним недорозвиненням (частина перша – обстеження стану мовлення дітей з ОНР).

5. Опрацювавши статистичні діагностичного дослідження розвитку зв'язного мовлення у молодших школярів, ми отримали наступний результат: високий рівень сформованості зв'язного мовлення у дітей з типовим розвитком становить 75%, а у дітей з порушеннями інтелектуальної діяльності високий рівень становить 16%; достатній рівень у дітей з типовим розвитком становить 20%, а у дітей з порушеннями інтелектуальної сфери 33%; середній рівень у дітей з типовим розвитком становить 5%, а у дітей з порушеннями інтелектуальної діяльності 30%; низький рівень зв'язного мовлення у дітей з типовим розвитком відсутній, а у дітей з інтелектуальними порушеннями він дорівнює 21%.

Отже, за результатами дослідження ми помітили, що молодші школярі з порушеннями інтелектуальної сфери потребують комплексної, усесторонньої та правильно організованої навчально-корекційної роботи, для підвищення рівня сформованості зв'язного мовлення та задля усунення недоліків мовлення.

6. З урахуванням виявлених у молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку особливостей та рівня сформованості зв'язного мовлення, нами були сформовані корекційно-розвивальні уроки.

Корекційно-розвивальні заняття ми організовували у вигляді уроків розвитку мовлення Головною метою даної роботи було розвиток зв'язного мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку шляхом вироблення навички глобального читання. На підставі цієї роботи у свідомості дитини відкладаються графічні малюнки написання слів, їх ілюстративний аналог та покращується робота аналітичної системи мислення.

7. Запропоновані нами корекційно-розвивальні заняття для молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку, мають

перспективи для впровадження у практику роботи, з даною категорією учнів. Для підтвердження ефективності корекційної методики після проведення формувального експерименту нами було здійснено якісний та кількісний аналіз результатів дослідження.

8. Порівняння статистичних даних до та після проведення формувального експерименту, можемо сказати, що відсоток високого рівня розвитку дітей з порушеннями інтелектуального розвитку зріс на 17,5% після проведеного експерименту, достатній рівень розвитку зв'язного мовлення також підвищився на 4% та становить тепер 37%, середній рівень розвитку зв'язного мовлення знизився з 30% до 26%, що означає різницю між ними в 4%; статистичні дані щодо низького рівня мовного розвитку також змінився з 21% до 3,5, що означає зменшення різниці на 17,5%.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів вказаної проблеми і передбачає подальший науково-педагогічний пошук у напрямі корекційної роботи з молодшими школярами у яких порушення інтелектуальної сфери для розвитку зв'язного мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анатомия и возрастная физиология 2-е изд., пер. и доп. Учебник для академического бакалаврата – М.:[Московский государственный психолого-педагогический университет](#),2015. – 546с.
2. Аніщук А.М. Оптимізація мовленнєвого самовираження старших дошкільників : Розвиток мовлення / А. Аніщук // Дошкільне виховання. – 2008. – №10(807), жовтень. – С.8-12.
3. Ахутина Т.В. Породження мови –М.: «Академія»,1998. –230с.
4. Бардишева Т.Ю. «Пов'язані одним ланцюгом». Логопедичний матеріал – М.: «Карпуз», 2003. –18с.
5. [Батуев А.С.](#) Психофизиологические аспекты формирования речи в онтогенезе. Вопросы и предположения / А. С. Батуев, [В. И. Галунов](#), [Е. Е. Ляксо](#) // Мир психологии: Научно-методический журнал. – 04/2003. – N2. – С.50-68.
6. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років : монографія / А. М. Богуш. --К.: «Слово», 2004. – 374 с
7. Богуш А.М. Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. – Одеса: Маяк. 1999. – 88 с.
8. Большова Т.В. «Вчимся за казкою». Розвиток мислення дошкільнят за допомогою мнемотехніки //Т.В. Большова – СПб., 2005. –71с.
9. Боровських Л.А. «Я логічно говорю». Зошит для розвитку зв'язного мовлення дітей. Методичні рекомендації – М.:«Аркто», 2000. –8с.
10. Виготський Л.С. Питання дитячої психології – М.: «Академія»,1999. – 205с.
11. Виховання і навчання дітей з розладами мови/під ред. С.С. Ляпідевського і В.І.Селіверстова –М., 1968. – 55с.
12. Вікова психологія. М. В. Савчин,Л. П. Василенко – «Академвидав», 2005, – 202 с.
13. Вікова психологія: підручник / Р.В.Павелків.– Вид. 2-е, стер. - К.:Кондор, 2015. – 469 с
14. Власова Т.А., Певзнер М.С. Діти з відхиленнями у розвитку – М., 1973. – 175с.
15. Возрастная і педагогічна психологія: Хрестоматія: Навч. посібник для студ. середовищ. пед. закладів/уклад. І.В. Дубровіна, А.М.«Академія»,2003. – 368 с.
16. Воробйова В.К. Методика розвитку зв'язного мовлення у дітей з системним недорозвиненням мови // Воробйова В.К. –М., 2005. –114с.

17. Выготский Л. С. Мышление и речь. – М.: Лабиринт, 1996. – С. 115.
18. Гвоздьов А.Н. Питання вивчення дитячий мови – М.: «Педагогіка», 1961. – 170с.
19. Глухів В.П. Формування зв'язного мовлення дітей дошкільного віку із загальним мовним недорозвиненням – М.: «Арко», 2002. – 144с.
20. Давыцова Т.Г. Ввізне В.М. Використання опорних схем у роботі з дітьми// Давыцова Т.Г. Ввізне В.М. Довідник старшого вихователя дошкільного закладу № 1, 2008. – 16с.
21. Детская психология. А. А.Люблинская– М.: «Просвещение», 1971. – 180 с.
22. Ефименкова Л.М., Садовникова І.М. Формування зв'язного мовлення у дітей-олігофренів –М.: «Педагогіка», 1970. – 230с.
23. Жинкін Н.І. Механізми –М.: «Просвітництво», 1985. – 290с.
24. Забрана С.Д. Психолого-педагогічна діагностика розумового розвитку дітей –М., 1993. – 208с.
25. Занков Л.В. Деякі питання розвитку особистості розумово відсталих школярів на перших етапах навчання –М.: «АПН РРФСР», 2000. – 307с.
26. Запорожець А. В. Вибрані психологічні праці: У 2-х т. Т. І. Психічний розвиток дитини– М.: «Педагогіка», 1986.– 320 с.
27. Зимова І.А. Лінгвопсихології мовної діяльності. М.-В., 2001. – 320с.
28. Ільякова Н.Є. Логопедичні тренінги з формування зв'язного мовлення у дітей з ОНР 5 –6 років. Від дієслів до пропозицій – М.: «ГНОМ і Д», 2004. – 8-32с.
29. Карпова С., Труве Е.І. Психологія мовного розвитку дитини – Ростов-на-Дону, 1987. – 306с.
30. Коломінський Я.Л. «Психологія дітей в нормі та патології», Москва, «Пітер», 2004 (256с.)
31. Корекційно-педагогічна робота в дошкільних закладах для дітей з порушеннями мови// Под ред. Ю.Ф. Гаркуші. – М., 2007 (8с.)
32. Кудрова Т.І. Моделювання в навчанні грамоті дошкільнят з недорозвиненням мови// Кудрова Т.І. Логопед в дитячому садку – 2007, № 4 – 51-54с.
33. Курицина А.М. Формування зв'язного мовлення у дітей 6-7 років // Дефектологія 1998, №2 – 42-49с.

34. Лалаева Р.І. Формування операцій породження зв'язних висловлювань у розумово відсталих школярів // Принципи та методи логопедичної роботи.– Ленінград, 1984. –16-33с.
35. Лалаева Р.І., Серебрякова Н.В. «Порушення мови та їх корекція у дітей з ЗПР» –М.:«Владос», 2004. –224с.
36. Левіна Р.Е. Основи теорії та практики логопедії. М.: « АПН РРФСР»,1978– 379с.
37. Леонтьєв А.А. Основи психолінгвістики–М.: «Академія», 2003. – 230с.
38. Логопедія. Підручник для студентів дефектологічних факультетів педагогічних вузів // під ред. Л.С.Волковой, С.Н.Шаховской – М.: «Владос», 1998. –680с.
39. Логопедія. Підручник. За ред. М.К.Шеремет. – К.: Видавничий Дім "Слово", 2010.376 с.
40. Лосєва Л.М. Як будується текст –М.: «Академія»,1989. –270с.
41. Лубовский В.І. Психологічні проблеми діагностики аномального розвитку дітей – М.: «Педагогіка»,1989.– 237с.
42. Лурія А.Р. Мова і мислення –М.: «Педагогіка», 1979. – 400с.
43. Лурія А.Р. Розумово відстала дитина – М.: «Педагогіка», 1960. – 320с.
44. Львов М. Р. Речь младших школьников и пути ее развития. – М.: Просвещение, 1975. – 72 с.
45. Максименко С.Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія: Навчальний посібник – К.:МАУП, 2000. – 256 с.
46. Малетін Н. Пономарьова А. Моделювання в описовій мови дітей З ОНР. Дошкільне виховання– 2004.–64-68с.
47. Малетін Н. Пономарьова А. Моделювання в описовій мови дітей З ОНР. Дошкільне виховання , 2004. – 70с.
48. Маркова А.К. Психологія засвоєння мови як засобу спілкування – М.: «Просвітництво»,1974.– 270с.
49. Марченко І.С. Спеціальна методика розвитку мовлення
50. Новий український тлумачний словник під редакцією В. Єременко, О. Сліпушко, 1999. – Т. 2. – С. 133
51. Новоторцева Н.В. Розвиток мовлення дітей – М.: «Просвіта», 1995. –216-223с.
52. Омельченко Л.В. Використання прийомів мнемотехніки у розвитку зв'язного мовлення // Омельченко Л.В.– К.:«Логопед», 2008,– 102 - 115с.

53. Петрова В. Г. Розвиток мовлення учнів допоміжної школи – М., 1977. – 343с.
54. Петрова В.Г. Психологія розумово відсталих школярів – Красноярськ, 1994. – 190с.
55. Психологія. Словник // За заг. ред. А.В. Петровського – М., 1990. – 461с.
56. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. В 2 т. – М.: Педагогика, 1989. – Т.1. – С. 468.
57. Рубінштейн С.Я. Психологія розумово відсталих школярів – М.: «Педагогіка», 1986. – 190с.
58. Рубінштейн С.Я. Психологія розумово відсталих школярів. М. Педагогіка 1986. – 190с.
59. Селезньова Є.П. Розвиток мовлення дітей – М., 1984. – 472с.
60. Семенюк, Р. Мовленнєвий розвиток дитини раннього віку / Р. Семенюк // Палітра педагога. – 2009. – №5(55). – С.11-15.
61. Солганик Г.Я. Синтаксична стилістика – М.: «Педагогіка», 1987. – 290с.
62. Соловйов І.М. Психологія пізнавальної діяльності нормальних і аномальних дітей – М.: «Просвітництво», 1976. – 370с.
63. Спеціальна психологія: Учеб. посібник для студ. вищ. пед. навч. Закладів // В. І. Лубовский, Т. В. Розанова, Л. І. Солнцева та ін // Под ред. В.І. Лубовського – 2-е изд., Испр. – М.: «Академія», 2005. – 464с.
64. Стаття на тему «Проблеми механізмів внутрішнього мовлення у психолінгвістичній спадщині М. І. Жинкіна» – Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, 2014.
65. Тихеева Є.І. Розвиток мовлення дітей – М., 1985. – 280с.
66. Ткаченко Т.А. Використання схем у складанні описових розповідей №10 – 1990. – 16с.
67. Ткаченко Т.А. Картини з проблемним сюжетом для розвитку мислення і мовлення у дошкільників. Випуск №2. Методичний посібник і демонстраційний матеріал для логопедів, вихователів та батьків – М.: «ГНОМіД», 2003. – 24с.
68. Ткаченко Т.А. Навчання дітей творчій розповіді за картинами: посібник для логопеда / Т.А.Ткаченко – М.: «ВЛАДОС», 2005. – 48с.
69. Ткаченко Т.А. Схеми для складання дошкільнятами описових і порівняльних оповідань. Додаток до посібників «вчимо говорити правильно» – М.: «ГНОМ і Д», 2001. – 16с.

70. Фалькович Т.А., Барилкіна Л.П. Розвиток мовлення, підготовка до освоєння листи // Фалькович, Т.А., Барилкіна, Л.П. –М.: «ВАКО», 2005. – 12с.
71. Филичева Т. Б. и др. Основы логопедии: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Педагогика и психология (дошк.)» / Т. Б.
72. Филичева Н.А., Чевелева Г.В., Чиркина. М.: Просвещение, 1989.- 223 с.
73. Филичева Т.Б. Мастюкова Е.Н. Жукова Н.С. Подолання загального недорозвинення мови в дошкільнят–М.: «Просвітництво»,1990. – 320с.
74. Філімонов В. І. Фізіологія людини. – К.: ВСВ «Медицина», 2011. – 488с.
75. Якубинский Л.П. Про діалогічної промови. Російська мова під редакцією Щерби – М.: «Педагогіка», 1976. –96-195с.
76. Ястребова А.В. Подолання ОНР у дітей. – М.:«МАФКТІ»,1999. – 28-37с.